

Г.М. СЕМАШКИНА, Н.В. ХАРЕЧКО. ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРИРОДОВЕДЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Резюме. В статье рассматривается проблема формирования природоведческой компетентности младших школьников во время усвоения интегрированных знаний о животном мире с использованием словарной работы.

Ключевые слова: природа, животный мир, термины, понятия, межпредметные связи, словарная работа.

G.M. SEMASHKINA, N.V. KHARECHKO. PROBLEMS OF FORMING NATURAL COMPETENCE OF ELEMENTARY SCHOOL CHILDREN

The summary. In the article the problem of forming of natural competence younger pupils (elementary school children) during mastering integrated knowledge of the fauna of using a dictionary work.

Key words: nature, fauna, terms, concepts, interdisciplinary communication, vocabulary work.

Рекомендовано до друку.
Д-р пед. наук, проф. Н.Б. Грицай.

Одержано редакцією 24.02.2017 р.

УДК: 37. 026: 37. 04

Н.В. МАЛІНОВСЬКА

ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ МОВЛЕННЕВОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

Резюме. У статті розглядаються концептуальні положення мовленнєвої підготовки дітей до шкільного навчання. Підкреслюється, що результатом мовленнєвої підготовки є мовленнєва готовність дитини до навчання у школі. Розкрито сутність понять «мовленнєва підготовка», «мовленнєва готовність», «мовленнєва компетенція». Проаналізовано показники мовленнєвого розвитку випускника дошкільного навчального закладу. Визначено шляхи і методи мовленнєвої підготовки дітей до школи.

Ключові слова: мовленнєва підготовка, мовленнєва готовність, мовленнєва компетенція, компетентнісний підхід, мовленнєвий розвиток.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним із шляхів модернізації національної дошкільної освіти, узгодження їх із потребами сучасного суспільства є орієнтація на компетентнісну парадигму освіти.

У Базовому компоненті дошкільної освіти України та Державному стандарті початкової загальної освіти проголошено пріоритетність компетентнісного підходу до розв'язання основних завдань дошкільної та початкової ланок освіти. Ці документи покликані забезпечити поетапне становлення дитячої особистості, її фізичний, пізнавальний, соціальний, естетичний розвиток, набуття нею певного практичного досвіду, необхідного для використання у майбутньому житті [8]. З огляду на це мовленнєву підготовку дітей до школи доцільно розглядати в межах компетентнісного підходу як нового концептуального орієнтиру, спрямованого на формування основних компетентностей особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовленнєву готовність дітей до школи досліджували як російські (Л. Айдарова, А. Арушанова, Д. Ельконін, Л. Журова, А. Маркова, Л. Пен'євська, Ф. Сохін, С. Струніна, О. Ушакова та ін.), так і українські вчені (А. Богуш, М. Вашуленко, А. Іваненко, Л. Калмикова, Н. Шиліна та ін.).

Мета статті полягає у висвітленні основних педагогічних детермінантів мовленнєвої готовності дитини до навчання у школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вчені розрізняють поняття «мовленнєва підготовка» і «мовленнєва готовність дітей до навчання у школі». Так, Л. Калмикова трактує мовленнєву підготовку як загальномовленнєву та спеціальну. Загальномовленнєва підготовка забезпечує розвиток навичок усного мовлення, навичок використання одиниць мови для мислення, спілкування, а спеціальна мовна (мовленнєва) підготовка передбачає пропедевтику вивчення мови, тобто початкове усвідомлення її знакової системи, формування основ спеціальних умінь у галузі читання, письма, аналіз мовних явищ [6].

Мовленнєва підготовка дітей до школи є інтегрованим результатом загальномовленнєвої і спеціальної мовної підготовки, що забезпечує дошкільникам мовленнєву готовність і передбачає формування практичних мовленнєвих навичок, удосконалення комунікативних форм та функцій мовленнєвої діяльності. Вона охоплює увесь період перебування дітей у дошкільному навчальному закладі і є змістовим аспектом навчання рідної мови.

Мовленнєва готовність дітей до школи, на думку А. Богуш, включає такі компоненти, як: знання про довкілля; змістовий аспект мовлення; рівень розвитку мовленнєвих навичок (достатній словник, правильна звуковимова, граматична правильність мовлення, діалогічне й монологічне мовлення); висока мовленнєва активність дітей; якість мовленнєвих відповідей; оволодіння елементарними оцінно-контрольними діями у сфері мовленнєвої діяльності [2].

Майбутні школярі мають оволодіти певним лексичним запасом у 3-3,5 тисячі слів. Словникова робота в дошкільному закладі ведеться з урахуванням розширення активного словника, розуміння значення слів і їх відтінків. Дошкільників знайомлять із багатозначністю слова, щоб забезпечити точність у її використанні. Розвиток у дітей умінь вживати слова й словосполучення відповідно до контексту мовної ситуації сприяє розвитку вмінь вільно обирати мовні засоби в побудові зв'язного висловлювання, вільно користуватися словами й пов'язувати їх за змістом.

© Н.В. Маліновська, 2017

Удосконалення мовлення дітей відбувається за рахунок його інтенсивного збагачення тематичними рядами слів під час організації занять з рідної мови, математики, образотворчої та інших видів діяльності дошкільників (ігрової, трудової, побутової). Поповнення словника здійснюється також через введення у мовлення дітей логічних рядів слів, розміщених у міру наростання (або зменшення) абстрагованості смислу, за родовидовими співвідношеннями (яблуко – фрукт – плід).

У старшому дошкільному віці вдосконалення мовлення дітей відбувається через збагачення семантичними рядами слів: антонімами (гірко – солодко, холодний – гарячий), синонімами (гарний, красивий), омонімами (ручка – дитяча, для письма, від дверей, від валізи), паронімами (одягти – надягти), багатозначними словами (людина йде, роки йдуть). Отже, посилюється робота над точністю висловлювання, розрізненням смислових відтінків слів. Для практичного засвоєння семантичних рядів слів дітям досить ознайомитися з ними у художніх творах, оперувати у дидактичних іграх та вправах, адекватно вживати у спілкуванні з дорослими та ровесниками.

Практичне оволодіння тематичними, логічними, семантичними розрядами слів допомагає дітям під час навчання в школі розпізнавати лексичні одиниці, спираючись на власний емпіричний розмовний досвід. У процесі засвоєння мовлення діти оволодівають навичками творення і вживання граматичних форм. Формування граматичної будови мовлення дитини-дошкільника – це морфологічна робота (зміна слів за родами, числами, відмінками), засвоєння словотворення (утворення одного слова на основі іншого з допомогою спеціальних засобів), усвідомлення синтаксичних знань (побудова простих і складних речень) [7].

Ефективними методами розвитку граматичних навичок у дошкільників є дидактичні ігри та вправи, переказування оповідань, читання віршів, складання дітьми розповідей за групою слів, на задану тему, а також розповіді з використанням слова, в якому діти допускають помилку. Поряд з формуванням граматичних навичок у дітей розвиваються навички логічного мислення, оскільки за допомогою граматичних форм виражаються логічні відношення дійсності (часові, причинні, наслідкові та інші). Граматичні навички дітей дошкільного віку становлять основу під час засвоєння граматики та стилістики в школі. Так, інтуїтивне засвоєння у цьому віці словотворчого значення префіксів без-, за-, при-, пре-, з- (с-), від-, до- та інших, суфіксів -ок-, -очок-, -чок-, -ист-, -іст- та інших, запам'ятовування, з якими основами вживаються ці суфікси та префікси, необхідні під час морфологічного аналізу слів, а також у вивченні орфографії [7].

Випускник дошкільного закладу має володіти правильною вимовою всіх звуків рідної мови, звукосполучень відповідно до орфоепічних норм, наголосів; мати добре розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонему, володіти інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічні наголоси тощо)

З метою розвитку та вдосконалення у дошкільників звукової культури мовлення використовують дидактичні ігри та вправи як провідний метод навчання, а також чистомовки, скоромовки, розповіді із звуконаслідуванням, оповідання, вірші, рухливі ігри тощо.

Артикуляційно-фонетичні навички є найважливішою передумовою для виконання дітьми звукового аналізу, який здійснюється на слух. Чітка артикуляція звуків необхідна під час осмисленого розпізнавання звуків мовлення та зіставлення їх з буквами [4].

У подальшому навчанні в школі навички вимови необхідні для формування в учнів орфографічної пильності: позначення ненаголошених голосних в коренях, префіксах, суфіксах, закінченнях; позначення на письмі дзвінких і глухих приголосних, м'яких і твердих, вживання м'якого знака й апострофа тощо. Інтуїтивне вміння вимовляти склади з наголошеними та ненаголошеними голосними є основою для оволодіння логічним наголосом, інтонацією переліку. Інтонаційні навички необхідні для навчання пунктуації.

Зв'язне мовлення вбирає в себе всі досягнення дитини в оволодінні рідною мовою, у засвоєнні її звукової сторони, словникового складу, граматичної будови.

Мовна підготовка дітей до школи охоплює оволодіння практичними мовленнєвими навичками, удосконалення комунікативних форм і функцій мовленнєвої діяльності, а також усвідомлення мовної дійсності (Ф. Сохін) [3].

Виокремлення цих завдань є важливим у розумовому розвитку в дошкільному дитинстві та водночас вирішальним для наступного вивчення курсу рідної мови у школі.

Усвідомлення мовної дійсності не є суто теоретичним ставленням до мовних елементів і зв'язків, які функціонують у мовленні. Воно не ізольоване від побудови мовленнєвого висловлювання, від мовленнєвих дій. На підставі усвідомлення явищ мовленнєві навички й уміння переводяться «з автоматичного плану в план довільний, навмисний» (Л.Виготський). Це забезпечує ефективність мовленнєвого спілкування й подальшого оволодіння мовою, мовленнєвий розвиток.

Усвідомлення дитиною мовної дійсності, елементів мови відбуваються стихійно, завдяки інтуїтивній здатності відчувати інтонаційне і смислове закінчення речень, виражальні відтінки фонетичних, лексичних і граматичних мовних значень [7].

Спеціальне формування усвідомлення мовних явищ починає здійснюватись у ході навчання дошкільників, як і першокласників, з поділу речення на слова та навчання звукового аналізу слів.

Старші дошкільники засвоюють елементарні відомості про речення: наша мова складається з речень, речення – зі слів; у реченні може бути різна кількість слів. Слово має значення, смисл, словом ми називаємо, а реченням повідомляємо. Слова в реченні промовляють послідовно, одне за одним. Діти навчаються встановлювати послідовність всіх звуків у словах, давати характеристику звуків (голосний, твердий, м'який приголосний).

Важливим завданням сучасних дошкільних закладів є не лише розвиток у дітей спонтанної інтуїтивної здатності відчувати розчленованість мовлення, а й здатності осмислювати і розуміти мовну дійсність, що виявить себе у наступному – в усвідомленому використанні мови (початкові класи).

Мовленнєве вдосконалення дитини зумовлене потребою у спілкуванні. У практиці дошкільного виховання спостерігається суперечність між розумінням важливості спілкування для психічного розвитку особистості дитини та нерозв'язаністю проблем формування самого спілкування як діяльності. В умовах дошкільного закладу та школи становлення спілкування підмінюють проблемою розвитку компонентів мовлення, а це обмежує можливість гармонійного розвитку особистості, зокрема через формування широкого кола комунікативних навичок [6].

Дошкільний заклад і сім'я мають забезпечити спілкування, яке задовольнить потреби дитини у визнанні, підтримці, любові, активності, нових враженнях. Саме такий характер розвивального впливу стилю взаємин дорослих з вихованцями змінює мовленнєві висловлювання дітей, сприяє розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності та відповідних здібностей. Фундамент мовленнєвого розвитку дитини закладається в сім'ї, адже перші слова, перші речення дитина промовляє в колі близьких людей. К. Ушинський зазначав, що мама, няня, взагалі сім'я – перші наставники дитини в рідній мові. Залучення батьків до роботи над вдосконаленням мовлення майбутніх першокласників, своєчасне і систематичне їх навчання в дошкільних закладах дозволить успішно підготувати дітей до школи на рівні сучасних вимог.

Мовленнєва підготовка дітей до школи у практиці сучасних закладів дошкільної освіти регламентована нормативними документами, а також програмами дошкільного закладу та початкової школи.

У державному стандарті дошкільної освіти – Базовому компоненті дошкільної освіти визначено державні вимоги до рівня освіченості й вихованості дітей дошкільного віку і напрями мовленнєвого розвитку дітей, які є орієнтовними показниками мовленнєвої компетенції випускника дошкільного закладу; забезпечують єдність освітньо-виховного простору [1].

Базовий компонент передбачає певний рівень мовленнєвої освіченості дитини. З цією метою потрібно формувати у неї різні види мовленнєвої компетенції вже з раннього віку, щоб ще до школи вона засвоїла відповідні знання, уміння і навички, необхідні для спілкування.

Головними завданнями початкового етапу навчання дітей української мови, згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти, є: вироблення в учнів мотивації вивчення рідної мови; формування комунікативних умінь; гармонійний розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо); опанування найважливіших функціональних складових мовної системи з урахуванням особливостей фонетичної і граматичної системи кожної з мов навчання; соціально-культурний розвиток особистості; формування вміння вчитися [5].

З урахуванням мети і завдань мовного компонента освітньої галузі виділяються такі змістові лінії: мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна, які є взаємозалежними, взаємопов'язаними та спрямованими на формування ключових і предметних компетентностей.

Основною змістовною лінією є мовленнєва. При цьому мовна, соціокультурна і діяльнісна змістові лінії спрямовані на забезпечення мовленнєвої.

Проблема мовленнєвої підготовки дітей до навчання у школі включає поняття «мовленнєва компетенція», що є однією з провідних характеристик особистості, яка формується.

Під мовленнєвою компетенцією розуміють вміння адекватно й доречно практично користуватися мовою у конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення [2].

У мовленнєвій компетенції виокремлюється лексична, фонетична, граматична, діалогологічна та комунікативна компетенції [2].

Так, під лексичною компетенцією розуміють наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, здатність до адекватного використання лексем, доречне вживання образних виразів, приказок, фразеологічних зворотів.

Фонетична компетенція – це правильна вимова всіх звуків рідної мови, звукосполучень згідно орфоепічних норм, наголосів, добре розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонем; володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічні наголоси тощо).

Мовленнєва компетенція включає у себе також граматичну компетенцію – неусвідомлене вживання граматичних форм рідної мови згідно законів і норм граматики, чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних норм.

Діалогологічна компетенція передбачає розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати на запитання і звертатися із запитаннями, підтримувати та розпочинати розмову, вести діалог, складати різні види розповідей.

Кінцевим результатом сформованості мовленнєвої компетенції є комунікативна компетенція.

Комунікативна компетенція – це комплекс застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування у конкретних соціально-побітових ситуаціях, уміння орієнтуватися у ситуаціях спілкування, ініціативність спілкування.

Лексична компетенція ґрунтується на словниковій роботі з дітьми, фонетична – формується у процесі роботи з виховання звукової культури мовлення, граматична компетенція охоплює формування граматичної правильності мовлення, діалогологічна стосується монологічного і діалогічного мовлення, формування

комунікативної компетенції спрямоване на розвиток культури мовленнєвого спілкування, мовленнєвого етикету та етичних норм спілкування.

Висновки. Отже, у процесі мовленнєвої підготовки у дітей формується мовленнєва готовність до шкільного навчання, що у подальшому забезпечує необхідну для їх життєдіяльності освіченість, компетентність.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці експериментальної методики щодо забезпечення комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів першого класу школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 2012. – №7.
2. Богуш А.М. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі / А.М. Богуш, Н.Є. Шиліна. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2003. – 335 с.
3. Богуш А.М. Перші кроки грамоти: передшкільний вік: навч. посіб. / А.М. Богуш, Н.В. Малиновська. – [вид. 3-є.]. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2016. – 424 с.
4. Богуш А.М. Речевая подготовка детей к школе / А.М. Богуш. – К.: Рад. школа, 1984. – 175 с.
5. Державний стандарт початкової загальної освіти: інформ. зб. МОН України. – 2011. – №14-15. – К.: Пед. преса, 2011.
6. Калмикова Л.О. Сучасні проблеми наступності й перспективності та шляхи їх упровадження / Л.О. Калмикова // Дитинство: наступність і перспективність. – Переяслав-Хмельницький, 2000.
7. Калмикова Л. Теоретичні основи і шляхи вдосконалення методики мовленнєвої підготовки до школи / Л. Калмикова // Початкова школа. – 2002. – № 20. – С. 10-12.
8. Про забезпечення взаємодії в освітній роботі з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку. Інструктивно-методичні рекомендації // Дошкільне виховання. – 2011. – №9. – С.4-6.

Н.В. МАЛИНОВСКАЯ. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ РЕЧЕВОЙ ГОТОВНОСТИ РЕБЕНКА К УЧЕБЕ В ШКОЛЕ

Резюме. В статье рассматриваются концептуальные положения речевой подготовки детей к школьному обучению. Подчеркивается, что результатом речевой подготовки является речевая готовность ребенка к учебе в школе. Раскрыта сущность понятий «речевая подготовка», «речевая готовность», речевая компетенция». Проанализированы ориентировочные показатели речевого развития выпускника дошкольного учебного заведения. Определены пути и методы речевой подготовки детей к школе.

Ключевые слова: речевая подготовка, речевая готовность, речевая компетенция, компетентностный подход, речевое развитие.

N.V. MALINOVSKA. PEDAGOGICAL DETERMINANTS OF CHILD'S SPEECH READINESS FOR SCHOOL

The summary. The conceptual provisions of the speech-preparing children for school education have been considered in the Article.

It is emphasized that the result of speech training is speech readiness of children for learning in school. It provides insight into the essence of concepts «Speech Training», «Verbal Readiness» and «Speech Competence». Indicators of speech development of graduates from the pre-school educational institutions have been analyzed. The ways and methods of children's speech training for admitting to school have been proposed. Pedagogical conditions of speech readiness formation of children for studying at school on the basis of the competence approach have been considered.

Key words: speech preparation, speech readiness, linguistic competence, speech development, competence-based approach.

Рекомендовано до друку.

Д-р пед. наук, проф. Н.В. Романишина.

Одержано редакцією 27.02.2017 р.

УДК: 373. 3. 016: 7. 03

Н.В. ЛЕСНЯК

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Резюме. У статті обґрунтовано доцільність використання компетентнісного підходу у викладанні образотворчого мистецтва. Розглянуто сутність поняття «образотворча компетентність», основні види професійної компетентності вчителя початкових класів та образотворчого мистецтва. Визначено фахові елементи художньо-педагогічної компетентності, якими повинен володіти вчитель початкової школи.

Ключові слова: компетентнісний підхід, художньо-педагогічна компетентність, образотворча компетентність

Постановка проблеми у загальному вигляді. У викладанні образотворчого мистецтва використовуються сучасні тенденції та інновації: особистісно орієнтований підхід, інформатизація, інтеграція тощо. До них належить

© Н.В. Лесняк, 2017